

A KORMÁNYZÓI JOGKÖR LÉTREJÖTTÉNEK KATONAI VONATKOZÁS AIRÓL

Vargyai Gyula

Az 1920: I. tc. létrejöttének politikai történeti feltárását marxista történettudományunk elvégezte. Eléggé ismertek azok az események, amelyek megelőzték a kormányzóválasztást.¹ A kérdés katonai vonatkozásait azonban távolról sem elemezték megnyugtatóan. Pedig deduktíve is logikusnak tűnt, hogy azok a katonai pozíciók, amelyeket a tanácskormány bukása után a hadsereg épített ki magának — meghatározhatták, vagy legalábbis döntően befolyásolhatták a kormányzói jogkör megalkotásában ható politikai és jogi aktusokat. Nyilvánvalónak látszott, hogy amikor a nemzeti hadsereg fővezérsege — s kevésbé a Honvédelmi Minisztérium — jelentősen nyúlt bele az egyes minisztériumok hatáskörébe, amikor szinte felügyeleti viszonyt teremtett a polgári közigazgatással szemben, akkor az államfői hatalomnak először csak ideiglenesnek hangoztatott rendezésénél is szerepet kellett vállalniuk a katonai köröknek. Ez a kérdés személyi síkon is jelentkezett, hiszen a nemzeti hadsereg fővezérét választották meg — még a magyar aligparlamentarizmus történetében is példa nélkül álló *contra legem* aktussal — kormányzóvá. A magyar uralkodó körök támogatását élvező katonai vezetés már 1919 őszén felvázolta elképzeléseit, amelyek hatalmi helyzetük legitimizálását fogalmazták meg. Ezek több síkon is jelentkeztek. Egyrészt operatív tervekkel jelentettek Horthynak államfővé való választása érdekében, másrészt leplezetlenül kifejezték azt is, hogy a katonai körök már elért pozícióikból semmiféle engedményt nem kívánnak tenni, még akkor sem, ha meg is szerzik az államfői hatalmat. Ezt a fővezérség „megszüntetésének” következményei adták, amikor a katonai körök létrehozták a privilegizált szerepre beállított vezérkart. A katonai igények konkrétan jelentkeztek az 1920: I. tc. megalkotásánál is — ahol ezeket az igényeket a törvényhozás bizottsága honorálta, amikor módosította a törvénytervezet szövegét. Ezeknek az elképzeléseknek közös jellemzőjük volt az, hogy a katonai körök a legmesszebbmenőkig igyekeztek kizárni azt a lehetőséget, hogy a már megszerzett és elérni kívánt pozíciókat a törvényhozás akár csak potenciálisan is veszélyeztethesse. Ez a törekvés egészen konkrétan is megnyilvánult: a hadsereg vezetése az interpellációs jog érvényesülését igyekezett olyan mérték-

¹ Vö. *Nemes Dezső: Az ellenforradalom története Magyarországon. 1919—1921.* Budapest, 1962. 193—206. o.; *Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon.* Akadémiai Kiadó, 1919—1921.; *Iratok az ellenforradalom történetéhez.* Szerk.: *Nemes Dezső.* Budapest, Szikra. 1953. 338—347. o.

ben kétségbe vonni, hogy annak megvalósulása esetén a különben nem sok vizet zavaró intézmény szinte teljesen eltűnt volna a nemzetgyűlés praktikumból.

A katonai körök 1919 őszén már gyakran hangsúlyozták: a fővezért államfővé kell tenni.² A kérdés összes szálaait legjobban ismerő személy 34 évvel később írt emlékirataiban mindezekről hallgatott. Csupán annyit vetett papírra, hogy „... az emberek tudták, hogy nem pártpolitikusként beszélek hozzájuk, nem készülök diktátorságra és egyformán szembefordulok mind a baloldali, mind a jobboldali szélsőségesekkel, szívesen hallgatták szavamat és elárasztottak meghívásokkal”. A kormányzó — miközben igen pozitívan nyilatkozott nagyatádi Szabó Istvánról, akit pedig Prónayékkal akart „gajdeszba küldeni” — emlékiratában még azt is állította, hogy remélte: Apponyi Albertet fogják kormányzóvá választani. „Ehelyett az történt, amire nem számítottam...” — írta Horthy.³ A lisszaboni memoárhoz Rassay Károly, a liberális politikus — aki az események idején az igazságügyminisztérium politikai államtitkára volt — ezeket fűzte hozzá: „... amint... a nemzetgyűlési választások közeledtek és Horthy bevonult Budapestre, megindult egy központilag irányított mozgalom, amely követelni kezdte Horthy kormányzóvá választását. Plakátok jelentek meg a fővárosban, amelyeken egy erős férfikéz tartja a kormánykereket. Propagandatisztek járták a vidéket és küldették a táviratokat... folyt a Gellért Szállóból — a fővezér hadiszállásáról irányított és Horthy megválasztását követelő propaganda... És Horthy hallgatott. Néhány sor írás a miniszterelnökhöz vagy néhány szavas nyilatkozat a nyilvánosságnak elhatározásáról, hogy nem kívánja megválasztását, elég lett volna, hogy véget vessen a propagandának.”⁴

1920 elején a miskolci kerületi kormánybiztos a belügyminiszternek jelentette: „... a katonaság folyton propagandát csinál, községről községre járva a határozathozatal érdekében mindent elkövet...”⁵ S hiába intézkedett a belügyminiszter, hogy az államfői méltóság betöltésének kérdésében történő állásfoglalásokat vegyék le a törvényhatósági közgyűlések és képviselőtestületi ülések napirendjéről — nem tudta megakadályozni, hogy a katonai kampánytevékenység eredményei ne árásszák el a miniszterelnökséget és az összeülő nemzetgyűlést.⁶ A törvényhatósági állásfoglalások politikailag távolról sem álltak közös platformon, de abban mind megegyeztek, hogy panegyricust zengtek Horthyról és sürgették megválasztását.⁷

Voltak azonban közvetlenebb jellegű akciók is. Decemberben a fővezér még — nyilván taktikai megfontolások alapján — kissé homályosan ugyan, de kész volt elismerni az összeülő törvényhozás döntését az államforma kérdéséről, január végén azonban a katonai körök önmagukhoz méltó módon szólaltak meg: hadparancsban. Horthy itt korigálta Huszár miniszterelnök nézetét. Míg Huszár a nemzetgyűlés kezébe akarta letenni a hatalmat, addig Horthy ezt úgy kívánta megoldani, hogy ez a hatalom — amely az új kormány kinevezését is jelentette — a nemzetgyűlés által választott kormányzó

² Hadtörténelmi Intézet Levéltára (a továbbiakban HIL.) Vezérkari főnökség. (a továbbiakban VKF.) 1919. 6.; Országos Levéltár. (a továbbiakban OL.) Kozma-iratok 11. Katonai vonatkozású adatgyűjtemény.

³ Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires. Alberdi. 1953. 123–125. o. Vö. Párttörténelmi Intézet Archivuma.; Prónay Pál: Ellenforradalmi naplójegyzeteim. 1918–1921. II. 241–242. o. (a továbbiakban PI. Archivuma. Ellenay.)

⁴ OL. R. 226/1289.

⁵ OL. K. 148. Belügyminisztériumi Levéltár. 684. 1920.

⁶ Uo.

⁷ OL. Országgyűlési Levéltár K. 2. Képviselőház és nemzetgyűlés. Képviselőház elnöki és általános iratai. 689., 44., 47–48., 49., 51–56., 58–59., 60., 63–64., 65., 66., 69–70., 71., 80–85., 95–97., Kozma-iratok. Katonai vonatkozású adatgyűjtemény. 11.

kezébe kerüljön. A hadparancsot a fővezérség már január 29-én megküldte a hadügyminisztériumnak. Az expedálás nyilván nem volt pusztán ügyintézési aktus.⁸ A hadparancs után a katonai szervek fokozták tevékenységüket a fővezér kormányzóvá választása érdekében. A budapesti városparancsnokság védelmi osztálya a VKF-hez küldött jelentésében február közepén az államfő kérdését befejezettnek tekintette.⁹

Jellemző volt a katonai körök teljes bizonyosságára, hogy már a kormányzó megválasztása előtt elkészítették az eskümintá-tervezeteket. Egy 1920. február 21-én készített tervezet azt tartalmazta: „... esküszünk, hogy az ország kormányzójának... engedelmesskedünk”.¹⁰

Február 22-én a budapesti városparancsnokság védelmi osztálya azt jelentette, hogy „... Horthy valószínűleg szombaton kormányzó lesz, mely után nyomban lemond a kormány.”¹¹ Ugyanez a bizonyosság érződött Kozma Miklós tevékenységében is. Kozma februárban azt tanulmányozta, hogy milyen problémákról beszéljen a kormányzó bemutatkozásánál kísérő beszédében. Kozma tárgyalt az SZDP vezetőivel is, s azt tanácsolta nekik, hogy jelenjenek meg a fővezér előtt és jelentsék ki, hogy a nemzeti hadsereget távollátnak tartják Somogyi Béla meggyilkolásától. Kozma azt is javasolta a Szociáldemokrata Párt vezetőinek, hogy még a kormányzóválasztás előtt keressék fel Horthyt és biztosítsák: „... a jövő kormányzót az ország konszolidálása érdekében kifejtett munkájában teljes erőből támogatják”.¹²

A katonai szervek, s leginkább a fővezérség apparátusa tehát alaposan kihasználta a tényleges hatalmi viszonyokat: produkálták a „közvélemény hangját”, hadparancsban nyilvánítottak álláspontot, amely szinte quasi-államfői aktust eredményezett. Ezek az eseménysorok logikusan vezettek még tovább — az aktív katonai assistentia jelenlétében végbement kormányzóválasztás komédiájáig, azonban a katonai körök más területeken is élénk tevékenységgel kísérték a fejleményeket. Egyrészt megvalósították a fővezérség átmentését az új szerepre beállított vezérkarral, másrészt konkrétan is megfogalmazták igényeiket a készülő törvénytervezet vonatkozásában.

A katonai körök számára az a feladat adódott, hogy a kormányzónak a hadúri jogokon kívül olyan lehetőségeket bocsásson rendelkezésére, amelyek a fővezérség lehető legzavartalanabb átmentését eredményezzék. Erre a célra a vezérkari főnök funkciójának további bővítése látszott a legalkalmasabbnak.

A kérdés alakítását illetően nem volt teljesen egységes az álláspont. A hadügyminisztérium 1920. február 18-án készített tervezete úgy foglalt állást, hogy a vezérkart a hadügyi tárcának kell alárendelni. A tervezet javaslatot tett továbbá a Honvédelmi Bizottság felállítására, amelynek feladata a honvédelemmel összefüggő legfontosabb kérdések megvitatása lett volna. A tervezet a Honvédelmi Bizottság tagjai sorába az államfőt, a miniszterelnököt, a hadügyminisztert s annak államtitkárát, a vezérkar főnökét, a belügy-, külügy- és kereskedelmi minisztert ajánlotta, valamint hat kinevezett személyt, három civilt és három katonát. A Honvédelmi Bizottság mellett, mint konzultatív szerv működött volna a hadügyminiszter elnöke alatt ülésező haditanács.¹³ A hadügyminisztérium azonban a konkrét igények felmerülésekor teljesen deferált, s mindenben egyetértett a fővezérség március 11-i

⁸ HIL. HM. 1919. Eln. A.2. 204., 1920. Eln. A. 1. 284. Vö. Pesti Napló, 1920. január 31.

⁹ HIL. VKF. 1920. 10.

¹⁰ HIL. HM. 1920. Eln. A. 1. 330., 578—609.

¹¹ HIL. VKF. 1920. 10.

¹² OL. Kozma-iratok. 1. Adatgyűjtemény. 1920—1924.

¹³ HIL. VKF. 1920. 10.

állásfoglalásával, amely megfogalmazta a vezérkar főnökének új funkcióit.¹⁴ 1920. március 29-én lett publikus a fővezérség megszüntetéséről intézkedő rendelkezés. Ez kijelentette, hogy: „... a nemzeti hadsereg központi vezetése és közigazgatása ... ezen időponttól kezdve ismét a honvédelmi miniszter kezében összpontosul, aki ez idő szerint a kormányzó után a legfelsőbb katonai előjáró...” Ezt a megállapítást azonban illuzórikussá tette a szöveg folytatása. A rendelet leszögezte, hogy a fővezérség egyes csoportjaiból a vezérkar főnökének vezetése alatt álló vezérkari irodák alakulnak, amely nyilván az átkeresztelésnek már korábban és későbbben egyaránt oly sokszor alkalmazott eszközét jelentette. S a folytatás még világosabban vallott: „... a vezérkar főnöke egyelőre közvetlenül a kormányzónak van alárendelve. Önállóan csak a vezérkar neki alárendelt központi irodáival és a vezérkari tisztek személyi, valamint tanulmányi ügyeit illetőleg rendelkezik. A békeszerződés katonai részének befejezett végrehajtásáig azonban feljogosítatik a vezérkar főnöke a csapatok hadművelési és központilag irányítandó karhatalmi alkalmazására vonatkozó intézkedéseknek a kormányzó megbízásából és a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg való kiadására”.¹⁵

A vezérkar főnöke ezután saját maga konkretizálta hatáskörét. A vezérkar működését meghatározó szervei határozmányokat a vezérkar főnöke készítette el, s 1920. május 22-én terjesztette fel jóváhagyás végett a kormányzóhoz.¹⁶ A kormányzói elhatározás pedig egy héttel később a kért államfői jóváhagyást két kisebb kiigazítással megadta.¹⁷ A kormányzó által elfogadott szöveg leszögezte, hogy a vezérkar főnöke „... személyére nézve egyelőre a kormányzó közvetlen parancsai alatt áll...” és „... közvetlenül fel van jogosítva, hogy hatáskörébe tartozó ügyekben a kormányzónak szóbelileg vagy írásban javaslatokat terjeszthessen elő. Ezen előterjesztéseit, valamint a kormányzónak ezen ügyekben tett döntéseit a honvédelmi miniszterrel is közölni tartozik”. A hatáskör megállapításánál érződött egy kiterjesztő értelmezés lehetőségére való törekvés, amelyet azonban igen súlyos konkrétumok is alátámasztottak: „... ő... az összes katonapolitikai és védtörvényi kérdésekre, a hadrendre, a mozgósításra, az államerődítésre és ezzel kapcsolatos közigazgatási intézkedésekre... továbbá azon teendőkre is befolyást gyakorol, melyek a magyar nemzeti hadsereg minden részének és a honvédelem keretébe illeszkedő összes intézményeknek hadi teljesítőképességének fokozására és a belső biztonságnak a honvédelem szempontjából békében és háborúban való állandó fenntartására általában vonatkoznak... A vezérkar főnöke a fentiekben körülírt befolyását a honvédelmi miniszterhez intézett javaslatai által érvényesíti, aki viszont a vezérkar főnökének hatáskörét érintő rendelkezéseknek kidolgozása előtt a vezérkari főnök nézetét beszerzi. A békeszerződés katonai részének befejezett végrehajtásáig a csapatok hadművelési és központilag irányítandó karhatalmi alkalmazására vonatkozólag a vezérkar főnöke a kormányzó megbízásából és a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg intézkedik. A honvédelmi miniszter hozzájárulása elvileg előzetesen megszerzendő, sürgős esetekben azonban a vezérkar főnöke a szükséges intézkedéseket azonnal kiadja és ezeket utólag hozza a honvédelmi miniszter tudomására”. A vezérkari főnöknek a külügyminisztériumhoz való viszonya tekintetében a szövegben az eredeti conceptushoz

¹⁴ HIL. VKF. 1920. 11.; HM. 1920. Eln. A. 1. 637.; Berzeviczy vezérkari főnöknek a hadügyminiszternek intézett állásfoglalása: VKF. 1920. 27.

¹⁵ HIL. VKF. 1920. 27. 11. Rendeleti Közlöny a magyar hadsereg számára. 1920. március 29. 63. o. — A hadügyminisztérium elnevezést 1920. március 19-én változtatták meg. (Budapesti Közlöny, 1920. március 19.)

¹⁶ HIL. VKF. 1920. 12.

¹⁷ HIL. VKF. 1920. 13.

képezt javítás történt. A javítás e területről szinte teljesen kiiktatta a honvédelmi tárcat. E téren különben a kormányzó is javítást eszközölt: a külföldre menő katonai megbízottak kinevezését a maga számára tartotta fenn. A rendelkezés szerint — s ez egyáltalán nem volt meglepő — a vezérkar főnökét és helyettesét a kormányzó nevezte ki, de ugyancsak ő nevezte ki a Honvédelmi Minisztérium csoportfőnökeit és osztályvezetőit is, amennyiben ezek vezérkari tisztek voltak.¹⁸

A hatáskör — konkretizálás során szerzett pozíciók még tovább is bővültek: a vezérkar főnöke szabályozta a vezérkar központi irodáinak ügykörét.¹⁹ A nyilvántartó iroda feladatmeghatározása pl. ez volt: irányítja és vezeti a külállamokra vonatkozó katonai és katonapolitikai hírszerzést, figyelemmel kíséri saját külpolitikai irányzatainkat, a saját külpolitikára való befolyás gyakorlására vonatkozólag a vezérkar főnökének javaslatokat tesz.

Az persze természetes, hogy a vezérkar funkcióinak meghatározásában nemcsak igények fogalmazódtak meg, hanem a keretek megállapításánál a fővezérség ténylegesen is gyakorolt hatalmi pozíciói is meghatározó erővel jelentkeztek, amelyeket a fővezérség „operatív” tevékenysége igenlően támasztott alá. Amennyiben az igények túlmutattak a ténylegesen is gyakorolt funkción, úgy azok valóraváltásához a katonai körök az eszközök egész arzenáljával rendelkeztek.

A vezérkari főnökség átszervezése, új funkciókkal történő gazdagítása tehát mindenképpen azt a célt szolgálta, hogy az államfői méltóságot elfoglaló fővezér hadúri jogainak gyakorlásában ne kényszerüljön a politikai felelősséget úgy-ahogy viselő, a törvényhozástól lazán ugyan, de mégis függő honvédelmi miniszterre támaszkodni aktusai során.

Ez persze nem volt új 1920-ban, ezt a lapot már Szegeden is megjátszották a katonai körök, amikor elérték, hogy — törvényhozás nem léteiben — a hadsereg vezetését a kabinetszerű keretből emelték ki. Megállapításunkat különben erre is vonatkozathatjuk: a vezérkarnak új szerepre való beállítása a kormánykeretektől történő nagymérvű eltávolodást is elősegítette.²⁰

A vezérkar további működésének vizsgálata azt mutatja, hogy a vezérkar a megszüntetett fővezérség feladatkörét a legteljesebb folytonossággal látta el. Így 1920. augusztus 24-én a vezérkar főnöke végső intenciójában megismételte a fővezérség egy parancsát, amely Budapest katonai megszállásának tervét tartalmazta.²¹ A fővezérség munkáját folytató vezérkari tevékenység jelentkezett abban is, hogy a fővezérségnek a hét körletparancsnokság napi jelentéseit összegező helyzetfelméréseinek kiadását minden megszakítás nélkül a vezérkar folytatta. De a fővezérség egyes csoportjait is egyszerűen átvette a vezérkar, így pl. a hadműveleti és nyilvántartó csoportot is.²²

A vezérkar konkrét aktusokban jelentkező tevékenységének figyelemmel kísérése pedig azt bizonyította, hogy a vezérkar funkcióit ténylegesen is gyakorolta, sok esetben túl is lépte vagy licitálta. A vezérkar szerepének bizonyos mérvű csökkenése a relatív konszolidáció előrehaladásával bekövetkezett ugyan, de ez nem jelentette egyben a katonai köröknek akár csekély mérvű háttérbe kerülését, mert a vezérkar funkcióinak nagyrészt a honvédelmi tárca vette át. A folyamatot persze a kormányzó is fékezte. Ez

18 HIL. VKF. 1920. 12.; HM. 1920. Eln. A. 2. 432—443.

19 HIL. VKF. 1920. 13.

20 Vö. *Bokor Pál*: Szegedországtól Magyarorszáig. Visszaemlékezés a szegedi ellenforradalmi napokra. Budapest. Stádium. 1939. 106—107., 116., 117. o.; *Kozma Miklós*: Az összeomlás. 1918—1919. 322., 325—327., 372—373.; *Iratok az ellenforradalom történetéhez*. I. m. 135. o.; *Kelemen Béla*: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez. Szeged, Mars Ny. 1923. 433—439., 446—448., 458—465., 473—480. o.

21 HIL. VKF. 1920. 16.; Előzményekre: HIL. VKF. 1920. 12.

22 HIL. VKF. 1920. 10., 11., 14.

intézménytörténetileg leginkább a kormányzó katonai irodájának működésében jelentkezett.

A vezérkart végül egy „megszüntetéssel” igyekeztek elrejtteni az avatatlannak ítélt szemek elől. Erre a békeszerződés kényszerítette a katonai vezetést. A feladat lényege persze az volt, hogy a vezérkart valamilyen fedőszerv alá helyezték, s lehetőleg minél kisebb mértékben kelljen változtatni szervezetén. Így azután a vezérkart a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjának tüntették fel.²³

Az 1920. I. tc. készülő tervezete is állandóan tárgya volt a katonai presszióknak. Horthy ezt is hallgatással mellőzte emlékirataiban, azonban Rassay Károly kiegészítése igen sokat mondott. „Az 1920: I. tc. javaslatát a pártok megbízottjai több értekezleten tárgyalták. A munkálatokról állandóan informálni kellett a fővezérséget. Ezt a feladatot a kormány Beniczky belügyminiszterre bízta, aki Horthynak a belügyminisztériumban személyesen mutatta be a tervezeteket. Horthy ezeknél a tájékoztatásoknál már, mint leendő kormányzó fejezte ki nemcsak véleményét, hanem kívánságait is. Mint a javaslat előkészítésével foglalkozó igazságügyminisztérium politikai államtitkára állandó érintkezésben állottam Beniczkyvel. Egy alkalommal, mint mulatságos epizódot mesélte el, hogy a törvényjavaslat ismertetése közben Horthy fővezér hevesen tiltakozott az ellen, hogy a kormányzói jogkörből kivették a főkegyúri jog gyakorlatát. Hogyan — kiáltott fel —, én nem adhatok kegyelmet? Csak akkor nyugodott meg, amikor Beniczky megmagyarázta neki a főkegyúri jog tartalmát” — írta Rassay.²⁴

A fővezérség 1920. február 20-a előtt készítette el kívánságlistáját a törvénytervezet kodifikátorai részére. Ez kissé későnek tűnt, s talán ez a magyarázata annak, hogy a kívánságlistát azután a nemzetgyűlés közjogi bizottsága elégitette ki. A tervezet hangoztatta, hogy „az ideiglenes államfői (kormányzói) méltóságról alkotandó törvénnyel kapcsolatban az alábbi kérdések megfontolása látszik a hadvezetőség szempontjából szükségesnek... Mindazok a célszerűségi szempontok, amelyek szükségessé tették, hogy a hadsereg a mindenkori politikai helyzettől függetlenül a legjobban legyen megszervezhető és vezethető, ma is szükségessé teszi, hogy az államfő e tekintetben a parlamenttől függetlenül intézkedhessék. Tehát ezekkel a hadúri felségjogokkal a kormányzót is fel kellene ruházni... a kormányzói méltóságról szóló törvényben kifejezetten intézkedni kellene arról, hogy a nemzeti seregre vonatkozó belső szervezeti jog a kormányzót illeti. A vezérlet és a vezénylet a tételes alkotmány szerint is megilletné ugyan a kormányzót, de azért ajánlatos volna ezt is expresszis verbis felvenni a törvénybe, de a szervezeti jogot, amint előbb említetett, okvetlenül kifejezetten át kellene ruházni a kormányzóra”.²⁵ A hadügyminisztérium is készített egy tervezetet, amely intenciójában teljesen megfelelt a fővezérség elképzeléseinek. A tervezet az új vezérkar szükségességét is hangoztatta: „Az államfő hadúri mivolta folytán felvetődik az a kérdés is, hogy vajon ennek a kizárólagos hadúri jognak (vezérlet, vezénylet és belső szervezet) gyakorlása nem követel-e meg a felelős hadügyminiszteren kívül még egy olyan katonai szervet is, amellyel a kormányzó szabadabban rendelkezhetnék, mint a honvédelmi miniszterrel. Nevezetesen abból az okból merülhet fel ez a kérdés, hogy mi-

23. Vö. 1921:XXXIII. tc. 105. cikk. HIL. VKF. 1921. 39. 361—364. 1921. 42., 139—150., 198., 1921. 37. 921. 932., 1921. 38. 113—114.

24 OL R. 226/1289. — A szinte anekdotaszámba menő jelenetet a főkegyúri jogról Drózy Győző úgy adja elő, hogy Horthy abszolút tájékoztatlansága a közjog legalapvetőbb kérdéseiben még fantasztikusabb módon nyilvánult meg. (Vö. *Drózy Győző: Memoárok. Történettudományi Intézet Archívuma. XVIII. 6—13. o.*)

25 HIL. VKF. 1920. 10.

vel a hadúri jogok a parlamenttől függetlenül gyakoroltatnak, nem kell-e egy kapcsolat, egy összeköttetés a hadúri jogokat önállóan gyakorló államfő és a hadügyi igazgatást felelősen intéző hadügyminiszter között. Feltétlenül kell egy katonai szervnek léteznie, akire a kormányzó e jogok gyakorlásakor támaszkodik. E szerepre a leghivatottab a vezérkar főnökéé²⁶. A hadügyminiszter az előterjesztést a minisztertanács elé vitte február végén. A minisztertanácsi előterjesztés követte a tervezet szövegét, s végül így foglalta össze a lényegét: „...javaslom ennél fogva, hogy az államfői hatáskörrel szóló törvényjavaslat megfelelő helyére pótlóan a következő szöveg vétessék föl, úgy mint: A kormányzó a nemzeti hadsereg hadura, ennél fogva mindaz, ami a magyar nemzeti hadseregnek egységes vezérlésére, vezénylésére és belsőszervezetére vonatkozik, a kormányzó által intézendőnek ismertetik el”. Az előterjesztés azt is javasolta, hogy a törvényjavaslat indoklásába vegyék fel ezt a szöveget: „... önként érthető, hogyha a kormányzó mozgósítás esetén a hadrakelt seregnél a minisztérium hozzájárulásával és felelőssége mellett esetleg a fővezérlést átveszi, ebből a fővezéri minőségéből kifolyólag tett és tisztán katonai természetű rendelkezéseire és intézkedéseire a miniszteri ellenjegyzés kelléke nem terjed ki”.²⁷

Soós Károly hadügyi államtitkár is készített egy tervezetet, amely mindenben megfelelt a másutt is megfogalmazott igényeknek, azonban kitűnt abban, hogy a célkitűzések politikai indoklását is tisztán körvonalazta. Soós Károly hangsúlyozta, hogy a hadsereg vezetésének be kell illeszkednie ugyan az alkotmányos keretekbe, de „...ezzel szemben ki kell kerülni, hogy a fővezér személye, ki teljes mértékben a kezében tartja a nemzeti hadsereget és így ma egy számottevő fontos tényező a rendet és a nyugalmat még mindig fenyegető belső és külső veszedelmekkel szemben, a hadseregre való közvetlen befolyásától ne fosztassék meg — egy merev válaszfal fölállítása által. Ezen egymással látszólag ellentétben levő követelések óvatos és ügyes megoldást követelnek, mely a következő elv szerint volna megoldható: a kormányzó mint olyan, a hadsereggel szemben minden tekintetben abba a viszonyba lép, mint az eddigi alkotmány szerint az uralkodó volt, azaz békében az uralkodó összes katonai felségjogait gyakorolja, tehát a legfelsőbb Hadúr. A jelenlegi kivételes állapotra való tekintettel ezekből a jogokból engedni nem szabad...” Majd a vezérkar szerepéről szólt, s hangsúlyozta: „...a kormányzónak... szüksége van egy neki közvetlenül alárendelt, jól megszervezett, politikai eltolódásoktól független katonai szervre, melyre támaszkodva a nemzetgyűlés megbízásából minden percben átveheti a fővezérségi teendőket”.²⁸

Ilyen igények merültek fel tehát a katonai körök részéről a készülő törvénytervezettel szemben, pontosabban szólva az elkészült törvénytervezettel szemben. Így azután a nemzetgyűlés közjogi bizottsága is feladathoz jutott. A közjogi bizottság pedig eleget tett — ha nem is maradéktalanul — a katonai igényeknek. A törvényjavaslat ama megfogalmazásához, hogy „a végrehajtó hatalmat a kormányzó kizárólag a nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja, s minden rendelkezése és intézkedése, ideértve a fegyveres erőkre vonatkozó rendelkezéseit is, csak úgy érvényes, ha az illetékes felelős miniszter ellenjegyzésével van ellátva...” a közjogi bizottság hozzáfűzte: „...ez azonban nem érinti a kormányzónak a hadügy körébe tartozó azon alkotmányos jogait, amelyek a nemzeti hadsereg vezérlésére, vezénylésére és belsőszervezetére vonatkozólag őt megilletik”. De ugyancsak

26 HIL. HM. 1920. Eln. A. 1. 401—403.

27 HIL. HM. 1920. Eln. A. 1. 405—411.

28 HIL. VKF. 1920. 10.

a katonai igények teljesítését jelentette az is, amikor a közjogi bizottság úgy nyilatkozott, hogy „...különös figyelemmel azokra a fontos nemzeti érdekekre, amelyek a nemzeti véderő szilárd szervezetéhez és annak akadálytalan működéséhez az ország mai súlyos helyzetében fűződnek, szükségesnek találta a bizottság minden kétség elhárítása végett határozottan és kifejezetten kifejezésre juttatni azt, hogy azokat az alkotmányos fejedelmi jogokat, amelyek a hadügy körében, alkotmányunk szerint a királyt megilletik, a kormányzót is meg fogják illetni”.²⁹ A közjogi bizottság tevékenységében a katonai igények honorálásán túl még egy sajátosság jelentkezett: a bizottság a törvénytervezetben már megfogalmazott politikai kompromisszumot — a legitimisták és királyválasztók kompromisszumát — még inkább igyekezett kifejezni.

Ezzel azonban a katonai körök tevékenysége nem ért véget. Lezajlott még a kormányzóválasztás, amelynek során a hadsereg vezetése ismét részt vállalt az események alakításából, s hátra volt még a megválasztott, de esküt nem tett kormányzó zsarolási manővere a törvényhozással szemben. Az ellenforradalmi korszak történetírása is kénytelen volt megvallani a kormányzóválasztás alkalmával megnyilvánult katonai beavatkozást. Még a legitimista álláspontja miatt eltávolított külügyminiszter, Gratz Gusztáv is megállapította munkájában, hogy „...nem lett volna szükség a választás, az eredmények biztosítása érdekében azokra a rendkívüli intézkedésekre, amelyek ez alkalomból katonai részről történtek”.³⁰ Prónay naplójában számolt be azokról a katonai intézkedésekről, amelyek a kormányzóválasztással voltak kapcsolatosak: míg az Ostenburg különítmény a Parlamentet, Prónay zászlóaljja az utat biztosította a Gellért Szállótól a törvényhozás épületéig,³¹ Szilágyi Lajos a kombattáns legitimista képviselő pedig ezeket mondotta a második királypuccs után, amikor a legitimisták maradék illúziói is elvesztek a kormányzóval szemben: „...határozottan állítom és bizonyítani is tudom, hogy egy puccs volt tervezve a nemzetgyűlés ellen arra az esetre, ha a nemzetgyűlés nem választja meg kormányzónak Horthy Miklós főméltóságú urat.”³² A katonai jelenlét pedig feloldozást nyert a kormányzóválasztást követő mentelmi ügyben is.³³

Ez a tevékenység a katonai körök részéről túlbiztosítás volt, mert a jobboldali majoritással rendelkező nemzetgyűlés mindenképpen megválasztotta volna kormányzónak a fővezért. A presszió persze hatott, s oly mértékűvé vált, hogy maga a miniszterelnök, Huszár Károly is erre hivatkozott a KNEP értekezletén: „...megértem a felháborodásokat, de vegyétek tudomásul, hogy ha holnap nem Horthyt választjátok kormányzóvá, szét fogják verni a nemzetgyűlést”.³⁴

Ez azonban még nem volt minden. A kormányzó maga is leszállt az arénába. A kormányzóválasztás eredményének megállapítása után a nemzetgyűlés küldöttséget menesztett a fővezérségre, hogy az felkeresse Horthyt: tegye le az esküt a törvényhozásban. S ekkor kezdődött a példátlan színjá-

²⁹ Az 1920. évi február hó 16-ra összehívott nemzetgyűlés irományai. I. Budapest, 1920. 28—36. o. — A törvényjavaslatot lásd: uo. 3—25. o.; Vö. OL. Országgyűlési Levéltár. K. 2. Képviselőház és nemzetgyűlés. — Képviselőház elnöki és általános iratai. 530, Vö: 1920: I. tc. 13. §.

³⁰ Gratz Gusztáv: A forradalmak kora. Budapest, 1935. 280—282. o.

³¹ FI. Archivum. Prónay. II. 275, 285—287. o.

³² Nemzetgyűlési Napló, 1921. december 15.; Vö: Nemzetgyűlési Almanach. 1920—1922. Szerk. Vidor Gyula 140—141. o.

³³ Vö: Nemzetgyűlési Napló, 1920. március 2., április 15., 20.; OL. Országgyűlési Levéltár. Képviselőház és nemzetgyűlés. Képviselőház elnöki és általános iratai. 463. K. 26. Miniszterelnökségi Levéltár. Központilag iktatott és irattározott iratok. 1226. K. 148.; Belügyminisztériumi Levéltár. 697. 1921. 1.; HIL. VKF. 1920. 9., 10., 23. HM. 1920. Eln. C. 13., 15., 17., 18., 19., 1921. Eln. C. 5.

³⁴ OL. R. 226/1289.

ték. Horthy emlékiratában egész történetet költött magatartásáról. Azt állította, hogy legitimitása, a királynak tett esküje és a kormányzói eskü közötti ellentmondás feloldhatatlansága készítette az alkudozásra. „Ezt a kérdést... nem vehettem fel nyíltan... Ezért csak azt kifogásoltam, hogy a leendő államfő számára megállapított jogkör — ahogyan a sajtó közléseiből ismerem — teljességgel elégtelen. A kormányzó el sem napolhatná a nemzetgyűlést, még kevésbé elszathatná fel” — írta Horthy.³⁵ A nemzetgyűlés által választott küldöttségnek tagja volt Ugron Gábor is, aki később így számolt be az eseményekről: Horthy kijelentette, „... hogy a megszabott feltételek mellett nem hajlandó a kormányzói méltóságot vállalni. Követelte a házfelosztást, a törvényszentesítés jogát és mindenek felett teljhatalmat a hadsereg vezényletében, teljesen a királyi jogok mintájára, mert meggyőződése szerint csak ezek birtokában garantálhatja az ország nyugodt kormányzását, belső és külső biztonságát.”³⁶ Az alkudozásról beszámolt Rassay és Drózdy is.³⁷ A végeredményt pártmegállapodásban rögzítették. Ez megfogalmazta a pártok vezetőinek, s így a nemzetgyűlésnek is a meghátrálását. A pártok vezetői által aláírt megállapodás kimondta, hogy 1920: I. tc. 13. paragrafusában foglalt házfelosztási jogot revízió alá veszik oly értelemben, hogy a kormányzónak a korlátlan házfelosztási jog biztosításáért, éppúgy revízió alá veszik a 14. paragrafus 2. bekezdését.³⁸ A pártmegállapodás azonban — véleményünk szerint — nem tükrözte teljesen a tárgyalás kimenetelét. Ugyanis az 1920: I. tc. novellája, az 1920: XVII. tc. — amelyet Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminiszter csak 1920. július 28-án vitt javaslatként a törvényhozás elé — nem mindenben felelt meg a pártmegállapodásnak. A javaslat nem tartalmazott állásfoglalást az 1920: I. tc. 14. paragrafusának módosításáról. Viszont jelentősen bővítette a kormányzói jogkört olyan tekintetben, amelyről a pártok vezetői által aláírt megállapodás nem intézkedett. Az 1920: I. tc. 13. paragrafusának ötödik bekezdése kimondta, hogy „... hadüzenethez, vagy a hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazásához és békekötéshez a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges”. Ezt a novella javaslata azzal egészítette ki, hogy „... közvetlen fenyegető veszély esetében azonban a kormányzó a magyar ősszeminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek kétsedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívüli alkalmazhatását elrendelheti”. A törvényjavaslat a megállapodás értelmében adta meg a kormányzónak a házfelosztási jogot, viszont a kegyelmezési jog vonatkozásában ismét oly területen bővítette a kormányzói jogkört, amelyről a megállapodás nem intézkedett. A törvényjavaslat indoklása a házfelosztási jogkör kibővítését a nemzeti szuverenitás érvényesülésével indokolta, a hadsereggel kapcsolatos revíziót pedig praktikus érvekkel hozta kapcsolatba.³⁹ A közjogi bizottság jelentése mindenben alátámasztotta a törvényjavaslatot. A jelentés hangoztatta, hogy „... a hatalmaknak helyesen egyensúlyozott szétválasztási tanának és a parlamentáris rendszer követelményeinek nem felel meg az a közjogi helyzet, amelyet az 1920: I. tc. teremtett azáltal, hogy az ideiglenes államfőnek nem adta meg a nemzetgyűlés elnapolásának, berekesztésének és felosztatásának jogát. Egykamarás nemzetgyűléssel szemben a végrehajtóhatalom jogainak ily irányú korlátozása mellett nincs meg az

35 Horthy Miklós: i. m. 125—126. o.

36 OL. Filmtár. 7887. BM. „Szálasi-per” IX. 169—170. o. 3. teleres.

37 OL. R. 226/1289. Drózdy Győző: i. m. XVIII. 6—13. o.

38 Horthy Miklós titkos iratai. Budapest, Kossuth. 1963. 15—17. o. — Az 1920: I. tc. 14. paragrafusának második bekezdése a kormányzó jogi felelősségéről intézkedett — igen hézagosan.

39 Az 1920. évi február hó 16-ra összehívott nemzetgyűlés irományai. III. 340—341., 342—345. o.: OL. Országgyűlési Levéltár, K. 2. Képviselőház és nemzetgyűlés. Képviselőház elnöki és általános iratai. 531.

az egyensúly a két hatalom között, amely a sikeres együttműködésnek záloga. A jelen törvényjavaslatba foglalt jogelvek a demokratikus fejlődés követelményeinek is megfelelnek, mert tágabb lehetőséget adnak arra nézve, hogy a nemzeti közhangulat minél gyakrabban nyilatkozthasson meg és nagy kérdésekben állást foglalhasson”.⁴⁰ A közjogi bizottság tehát a tényekkel homlokegyenest ellenkezően „ideologizálta meg” a novellát, hozzájárult a contra legem aktus utólagos legitimizálásához. A nemzetgyűlés ezután minden változtatás nélkül fogadta el a törvényjavaslatot.⁴¹

A katonai köröknek volt még egy elképzelésük, amely ugyan csak közvetve állt kapcsolatban az 1920: I. tc.-vel, de célkitűzéseiben éppen úgy irányult a törvényhozás ellen, mint az egyéb katonai megnyilvánulások. Alig ült össze a nemzetgyűlés, a katonai szervek máris kidolgoztak olyan terveket, amelyek a törvényhozás egész jogi karakterét érintették, s amelyek a közjogi belenyúlás eszközeivel igényelték a Házban a hadsereget esetleg elítélő szavak elhangzásának megakadályozását. Később még ezen is túlmentek s a honvédelmi miniszter de facto alig érvényesíthető politikai felelősségét kívánták nullifikálni. A minisztertanács elé kerülő előterjesztés — amelyet a honvédelmi miniszter vitt a kabinet elé — azzal érvelt, hogy a békeszerződés katonai előírásait nem fogjuk betartani, így szükséges a hadügyi igazgatás egyes intézkedéseit titokban tartani. Így az interpellációs jog korrekcióra szorul — vélte az előterjesztés, „... szükségesnek tartanám, hogy mindennemű hadügyi vonatkozású interpellációs javaslat, indítvány nem azonnal a nemzetgyűlés teljes ülésében adassék elő, valamint az interpellációs könyvbe se vezessék be, hanem legelsőnek az e célra kibővített parlamenti véderőbizottság elé kerüljön, amely bizottság a honvédelmi miniszter javaslata alapján a beérkező interpellációkat, mint nem titkosakat és titkosakat osztályozná, előbbieket rendes eljárás céljából a nemzetgyűlés plénuma elé utalná, míg a titkosakat önmaga kezelné tovább” — írta az előterjesztés. A tárcsa véleménye szerint ez nem jelentené az alkotmány csorbítását, „... hanem mindössze az interpellációk egy részének helyére állítaná föl... csupán formai korlátot”. Az előterjesztés állást foglalt abban is, hogy miként látja a megvalósítás lehetőségeit. Az előterjesztés azt javasolta, hogy... e módosítás előterjesztése a pártokon belül, a nyilvánosság kizárásával vitessék keresztül, s annak tulajdonképpeni megvalósítása a lényegét föl nem tüntető, alaki tényképpen előtűnő határozathozatalban álljon... Elegendő volna oly módosító rendelkezés felvétele, hogy a hadügyi vonatkozású interpellációkat, javaslatokat és indítványokat a véderőbizottság elnökének kell benyújtani.”⁴² Az előterjesztés annak ellenére elindult hivatalos útján, hogy az elképzelésnek kebelbeli opponense is akadt. Volt ugyanis a tárcánál olyan vélemény, hogy a javaslat megvalósulása esetén a nemzetgyűlés véderőbizottsága önálló hatalmi kört kapna, de a javaslat politikai megvalósítását sem tartotta kivihetőnek. S különben is: az interpellációra a miniszter olyan választ ad, amilyent akar, a válaszból a képviselő sem tud meg semmit, hát akkor mit tudhat meg a külföld — vélekedett az oppozíció.⁴³ A honvédelmi miniszter előterjesztését az igazságügyminiszter indokoltan tartotta, s a lényegét illetően teljesen egyetértett vele. Július 31-én Teleki Pál miniszterelnök is nyilatkozott: az előterjesztés ellen nincs kifogása.⁴⁴ A javaslat azonban végül is nem valósult meg. Mi volt az akadá-

⁴⁰ Az 1920. évi február hó 16-ra összehívott nemzetgyűlés irományai. III. 368—369.; OL. Országgyűlési Levéltár K. 2. Képviselőház és nemzetgyűlés. Képviselőház elnöki és általános iratai. 531.

⁴¹ Nemzetgyűlési Napló, 1920. augusztus 5., 7.

⁴² HIL. HM. 1920. Eln. A. 2. 341—342.

⁴³ HIL. HM. 1920. Eln. A. 2. 359—362.

⁴⁴ HIL. HM. 1920. Eln. A. 2. 335—337.

lyező tényező — nem tudjuk. A meg nem valóság ténye azonban megfelelt annak a képnek, amelyet a nemzetgyűlés állított ki magáról, amikor — néhány liberális képviselő kivételével — nemcsak hajlandó volt tudomásul venni a katonai körök politikai lépéseit, de olykor ezeket önmaga is megfogalmazta. Ugyancsak a kormányzóválasztás évében született meg az az elképzelés is, amely a honvédelmi minisztert akarta kivonni a ténylegesen alig érvényesülő parlamentáris kereteből. Az elnöki A. osztály egy elaborátuma leszögezte: el kell érni azt, hogy a honvédelmi miniszter állását ne veszélyeztessék a politikai konstellációk. Ezt pedig úgy tartotta elérhetőnek, hogy kimondja: a honvédelmi miniszter nem politikai személy, a politikai felelősséget a honvédelmi tárca politikai államtitkárára kellene hárítani, aki eljárna a törvényhozással kapcsolatos ügyekben. A tervezet — szokás szerint — megjelölte a végrehajtás módját is: ez nem lehetséges a törvényhozás útján, de még pártegyezséggel sem. A tervezet azt tartotta a legjobbnak, ha az elképzelést a kormányzó a designált miniszterelnöknel kikötné.⁴⁵

A magyarországi ellenforradalom döntően katonai jellegű megoldása tehát ott és akkor is megnyilvánult, amikor szükségesnek mutatkozott a helyzet bizonyos mérvű közjogi rendezése. Ez a rendezés úgy következett be, hogy nem veszélyeztette a katonai körök dominanciáját is kifejező status quo-t. A közjogi rendezés kifejezetten antiparlamentáris jellege pedig nem volt egyszerűen a forradalmak előtti viszonyok in integrum restitúciója. Ennél lényegesen több és más volt: a királyi jogkör rendi jellegzetességei úgy nyertek kormányzói felújítást, hogy az lehetővé tette a történelmi előzményekkel — a magyar állammizériával — szoros kapcsolatot tartó politikai s ennek megfelelő közjogi jobbrafordulást. A tanácskormány bukása után a magyar uralkodó osztályok, a pretoriánusi feladatokat is vállaló katonai körök számára nem volt megfelelő egy egyszerűen antiliberális és antiparlamentáris politikai és államjogi helyzet. Ennek továbbépítésére volt szükség, amely nemcsak egyszerűen az imperializmus államának elfordulását fejezte ki a polgári parlamentarizmustól — amely persze Magyarországon inkább volt paródia, mint valóság —, hanem fasiszta karakterisztikát is magával hozott.⁴⁶

ДЮЛА ВАРДЪАИ:

О ВЛИЯНИИХ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ПРАВА ГУБЕРНАТОРА

Резюме

Марксистская историография разъяснила историю политики возникновения первой статьи закона, принятого в 1920-м году, стремившегося регулирования право существования контрреволюционного государства. С другой стороны до сих пор в надлежащей мере не освещалась роль военных кругов в создании государственных прав. Но и дедуктивно казался логичным тот факт, что те военные позиции, которых добилась армия для себя после свержения Республики Советов, могли определить или по крайней мере могли оказать решительное влияние на те политические и юридические действия, которые содействовали созданию губернаторских прав. Казалось очевидным,

45 HIL. HM. 1920. Eln. A. 1. 666—668.

46 A dualizmus államában jelentkező rendi sajátosságok kérdésére vö. *Konstanty Grzybowski* és *Hans Lentze* referátumait a VII. magyar—csehszlovák jogtörténelemtudományi konferencián. *Jogtudományi Közöny*, 1965. 12. 648—654. o. *Acta Juridica*. Tom. VIII. 1966. 191—200. o.; *Századok*, 1966. 2—3. 641—644. o.

что в то время, когда главное командование Национальной Армии — и в меньшей мере Министерство обороны — вмешались в сферу действия отдельных министерств, когда Главное Командование чуть не назирало над гражданским управлением, то военным кругом пришлось брать на себя также и роль в сперва временно подчеркнутым урегулировании вопроса о власти главы государства. Эти вопросы возникли в нескольких вариантах. Означали с одной стороны оперативные планы в интересах избрания Хорти, главой государства. С другой стороны открыто было выражено, что военные круги не собирались идти на какие-либо уступки с уже достигнутых ими позиций даже в случае, если им удастся добиться власти главы государства. Задача для военных кругов здесь заключалась в том, чтобы кроме права главного командующего обеспечить такие возможности для губернатора, которые привели бы к самому гладкому спасению власти главного командования. Для этой цели дальнейшее расширение круга действия начальника генерального штаба являлось самым подходящим способом. Организация новой роли генерального штаба способствовала и значительному отклонению от линии правительства. Проект первой статьи закона, принятого в 1920 году являлся постоянным предметом военного нажима. Но это было еще не все. Правда, что принятый принцип неприкосновенности немного скрыл военную ассистенцию при выборе губернатора, однако избранный, но присягу еще не принявший губернатор после беспримерного зрелища шантажировал парламент, который единодушно принял постановление о дальнейшем расширении губернаторских прав.

Игравшее выдающуюся роль в оперативном проведении контрреволюции военно-административное управление, разработало и прочие проекты статей, которые имели лишь косвенные отношения к 1-й статье 1920 года, однако в своих целях были направлены против традиционных венгерских государственно-правовых учреждений, также как и другие проявления военного характера. В дальнейшем еще дальше пошли по этому пути и стремились к снижению до минимума той политической ответственности министра обороны, которая и так фактически не имелась на деле. Разрешение вопроса венгерской контрреволюции главным образом путем действия военного характера показалось даже там и в то время, когда некоторое государственно-правовое урегулирование положения стало необходимым. Это урегулирование произошло таким образом, что оно не угрожало имевшемуся положению дел, выразившему одновременно и власть военных кругов. В то же время резко выраженный антипарламентарный характер государственно-правового урегулирования не являлся просто «интергерум реституцией» дореволюционных отношений. Это было значительно больше и на много другое: Характерные черты королевских прав реставрировались в губернаторских правах таким образом, что эта реставрация позволила осуществить политический и государственно-правовой поворот направо причем этот поворот был тесно связан с историческими предшествами — с самим венгерским государственным строем. После свержения правительства Республики Советов и венгерские господствующие классы и военные круги не были удовлетворены лишь существованием просто антилиберального и антипарламентарного политического и государственно-правового положения. Возникла необходимость дальнейшего развития этого положения, а это само по себе выразило не только простое отклонение государства империализма от буржуазного парламентаризма, — который кстати в Венгрии являлся скорее пародией чем действительностью —, но повлекло за собой и характерные черты фашизма.

GYULA VARGYAI:

ÜBER DIE MILITÄRISCHEN BEZIEHUNGEN DES ENTSTEHENS DER KOMPETENZ DES REICHSVORWESERS

Unsere marxistische Geschichtsschreibung klärte die politische Geschichte der Bildung des I. Gesetzartikels 1920, der berufen war, den Rechtsgrund des gegenrevolutionären Staates zu regeln. Bisher aber wurde die Rolle der militärischen Kreise in der Schaffung der Kompetenz des Reichsvorwesers nicht recht ins Licht gestellt. Es erschien jedoch auch deduktiv logisch, dass jene militärische Positionen, die sich das Heer nach dem Sturz der Räteregierung ausbaute, die Mög-

lichkeit hatte bei der Bildung der Kompetenz des Reichsverwesers wirkende politische und rechtliche Handlungen zu bestimmen, oder mindestens entscheidend zu beeinflussen. Es war offensichtlich, dass sich die militärischen Kreise — das Oberkommando der Nationalarmee und in geringerem Masse das Verteidigungsministerium — die in den Wirkungskreis der einzelnen Ministerien auch bisher bedeutend eingriffen und sozusagen ein Aufsichtsverhältnis der Zivilverwaltung gegenüber schufen, auch bei der zuerst nur als interimistisch betonten Regelung der staatsoberhauptlichen Macht verpflichten mussten. Diese machten sich mehrfach bemerkbar. Einerseits bedeuteten sie operative Pläne im Interesse der Wahl Horthys zum Staatsoberhaupt, andererseits brachten sie auch unverhüllt zum Ausdruck, dass die militärischen Kreise von den ihrerseits schon erreichten Positionen keine Konzessionen zu geben gedachten, selbst würden sie die Staatsoberhauptmacht erwerben. Für die militärischen Kreise ergab sich hier die Aufgabe, dem Reichsverweser ausser den Rechten des Feldherrn die Möglichkeit zur Verfügung zu stellen, die das möglich wenigst ungetrübte Hinüberretten des Oberkommandos zu ermöglichen hätten. Eine weitere Ausbreitung der Funktionen des Generalstabschefs schien zu diesen Zweck die richtige Lösung zu sein. Diese neue Rolle des Generalstabschefs ermöglichte auch eine grossmässige Entfernung von den Konzeptionen der Regierung. Auch der vorbereitete Entwurf des I. Gesetzartikels/1920 war ständiger Gegenstand der militärischen Pression. Das war aber noch nicht das Ende. Die Militärverwaltung, die eine hervorhebende Rolle in der operativen Ausführung der Gegenrevolution spielte, arbeitete auch noch andere Gesetzentwürfe aus, die wohl mit dem I. Gesetzartikel/1920 nur indirekt in Verbindung standen, aber in ihren Zielsetzungen richteten sie sich eben so, wie die anderen militärische Ausserungen, gegen die traditionellen Institutionen des ungarischen allgemeinen Rechts. Später ging man sogar noch darüber hinaus und wollte die in Wirklichkeit kaum durchsetzbare politische Verantwortung des Landesverteidigungsministers aufheben. Der entscheidend militärische Charakter der Lösung der ungarischen Gegenrevolution äusserte sich auch dort und dann, als sich eine, gewissermassen allgemein-rechtliche Lösung der Lage als notwendig erwies. Diese Regelung erfolgte in einer Weise, die auch den, die Dominanz der militärischen Kreise zum Ausdruck bringenden Status quo nicht gefährdete. Aber der ausdrücklich antiparlamentarische Charakter der Lösung des allgemeinen Rechts war nicht einfach eine unversehrte Restitution der Umstände vor der Revolution. Es war etwas wesentlich mehr und anderes: Die ständische Charakteristik der königlichen Kompetenz wurde durch den Reichsverweser so erneuert, dass sie eine, mit den historischen Vorhergegangenen, — dem ungarischen Staatsmiserie, — eng in Verbindung stehende politische und dementsprechend allgemeinrechtliche Rechtsschwenkung ermöglichte. Nach dem Sturz der Räterepublik war den ungarischen herrschenden Klassen und den auch die pretorianische Aufgabe auf sich nehmen, den militärischen Kreisen, eine nur antilibérale antiparlamentarische Politik und staatsrechtliche Lage nicht entsprechend. Diese mussten weiter ausgebaut werden, was nicht nur einfach die Abwendung des imperialistischen Staates vom bürgerlichen Parlamentarismus zum Ausdruck brachte, — was ist Ungarn freilich mehr Parodie als Wirklichkeit war, — sondern auch faschistische Charakteristik in sich trug.